

לחומרים נוספים שלנו:
achiyayeda@achiya.org.il

טעמי מצות שמיטה

לקט מקורות

ליקט - הרב יעקב רוז'ה

נערך ע"י אחיה

טעמי מצות שמירה

לקט מקורות

ליקט - הרב יעקב רוז'ה

א. השמירה-לחמלה על בני האדם ולחזק הארץ

ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק לט

ואמנם כל המצות אשר ספרנום בהלכות שמירה ויובל מהם לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגו', ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה, ומהם חנינה בעבדים ועניים כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים, ומהם עיון בתקון הפרנסה והכלכלה על ההתמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים אי אפשר בה מכירה לצמיתות, והארץ לא תמכר לצמיתות, וישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו,

ב. (1)אמונה בחידוש העולם (2)יש אדון לעולם (3)מדת הוותרנות

ספר החינוך מצוה פד

משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ [שמות כ', י"א], וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיוניו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפוצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם.

ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הוותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון.

ג. רמז לאשר יהיה

רמב"ן ויקרא פרק כה

(ב) שבת לה' - לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית, לשון רש"י. ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם, כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם "לה'", אבל אמר (לעיל כג כד) "יהיה לכם שבתון" ואמר ביום הכפורים (שם לב) "שבת שבתון הוא לכם". ולשון הברייתא בתורת כהנים (פרק א ב) שבת לה', כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה'. אבל פירוש "שבת לה' אלהיך" האמור בשבת בראשית (שמות כ ט), כי בו שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה, ולכך אמרו כי כן נאמר בשמירה כי היא שביעית בשנים:

והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה, כבר רמז לנו ר"א שכתב, וטעם שבת לה' כיום השבת, וסוד ימות עולם רמז במקום הזה. וכוף אנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך, ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים:

והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם. ועל כן החמיר הכתוב בשמירה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח), שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד). והחזיר הענין פעמים רבות, כל ימי השמה תשבות (שם שם לה), ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה (שם שם מג), וכן שינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמירת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא. וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית, שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגו' מקץ שבע שנים וגו', כי גם בעבד שביעית יובל כו'. והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו, כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו, כי הוא מוסד המאמין יחריש, וזהו שנאמר ושביתה הארץ שבת, וקראתם דרור בארץ (פסוק י), כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון (בראשית א א), שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב), וכבר זכרתי זה פעמים:

ושמא לזה רמזו רבותינו (ר"ה כא ב) באמרם, חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד, כי כל שמירה שער בית אחד, והנה הודיעוהו כל ההויה מתחילה ועד סוף חוץ מן היובל קדש:

ד. שבת ומנוחה לחיי העולמים

ריקאנטי ויקרא פרק כה והנה כמו שבאה לנו המצוה בימים שהם שבעה ימי בראשית, כן באה לנו בשנים שיומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר [תהלים צ, ד] כי אלף וגו', ועל כן נאמר בשנים גם כן שבת ליי', ואמרו רז"ל [תורת כהנים] כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת ליי', כי הוא יום שבת ומנוחה לחיי העולמים, עליו רמז הכתוב [זכריה יד, ז] והיה יום אחד הוא יודע ליי' לא יום ולא לילה, ואמרו רז"ל זה יום שביעי לעולם. והטעם כי בכל מעשה בראשית נאמר בכל יום ויום ויהי ערב ויהי בקר, אך בשבת לא נאמר בו ערב ובקר. והנה באותו המדרגה הנקראת שבת תלקט הנפשות והתענוגים מלמעלה אשר לא לקטה בזמן הגלות, כי אין איש שם על לב, וזה יהיה אחר שיכלו הנפשות באלף הששי תשובנה הנשמות על חיק כל אחת ואחת.

ה. זכר למעשי בראשית

רבינו בחיי על שמות פרק כא פסוק ב (ב) כי תקנה עבד עברי - כוונה תורה להתחיל הדין הראשון בעבד עברי מפני שיש בו זכר ליציאת מצרים וזכר למעשה בראשית, זכר ליציאת מצרים שהיו ישראל עבדים להם והקב"ה הוציאם מתוכם להיות עבדים לו לבדו והוא שכתוב (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, והזכיר בדינים דין עבד עברי ראשון כשם שהזכיר בדברות אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים דבור ראשון, זכר למעשה בראשית כי כשם שהשבת הוא זכר למעשה בראשית שהש"י ברא עולמו בששת ימים ויום השביעי הוא יום מנוחה כן הדין הזה זכר למעשה בראשית כי השנה השביעית לעבד זמן המנוחה ממלאכת האדון כמו יום השביעי כי השביעית נבחרות לעולם, בימים, ובשבועי השנים, בימים יום השביעי שהוא שבת, ובשנים השנה השביעית שהוא שמטה ג"כ נקראת שבת, ובשבועי השנים שמטה שביעית והיא מצות יובל, וכל זה עיקר אחד נובע ממקור אחד והוא סוד ימות העולם הנזכר בפרשת בראשית עד ויכלו:

ו. שלא כמנהג

ספורנו עה"ת ספר ויקרא פרק כה פסוק ג (ג) שש שנים תזרע שדך. אז תוכל לזרוע שדה אחד בעצמו שש שנים רצופות שלא כמשפט עבודת האדמה כי אמנם המנהג בה הוא שיהיה נרה שנה וזרעה שנה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל: (ב"ב לו, ב.): ואספת את תבואתה. שלא כמנהג בעבודת האדמה שאם יזרעו חלקה אחת בעצמה שנים רצופות לא תוסיף תת כחה:

ז. סוד ימות עולם

אבן עזרא ויקרא פרק כה (ב) ושבתה הארץ שבת לה' מצוה על ישראל שיהיה יום שבת, כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת, כי הוא ברשותנו. וטעם שבת לה' כיום השבת. וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה

ח. רמז לשנותיו של אדם

ספר עקידת יצחק - שער סט ודרך כלל הורה אותו באומרו (ויקרא כ"ה) "וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה". ירצה, וספרת לך דוקא, כי לעצמך אתה מונה שבע שנים שבע פעמים, תן עיניך כי בשבוע הראשון כבר הגעת לקצת דעת, והוא זמן הפעוטות (גיטין נ"ט ע"א) ובשבוע שני כבר הגעת לחיוב המצות, והרי אתה בר עונשין בבית דין של מטה. (גדה מ"ה ע"ב) ובשבועה השלישי כבר הגעת לידון בבית דין של מעלה (שבת פ"ט ע"ב). ובשבוע הרביעי כבר הגעת להיות בעל כח לצאת ולבא בין האנשים, אתה סבור שמאז תתחיל חיי עולמך. אמנם בשבוע החמישי כבר יצאו חצי שנותיך, לפי מה שנאמר (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ובשבוע הששי הרי עברו חצי ימי הגבורות לפי סוף הפסוק (שם). ואולם בשבוע השביעי הרי אתה בימי הירידה, אשר תאבד ממך אבדה שאינה חוזרת לעולם, כמו שאמרו (שבת קנ"ב ע"א) וואי להא סאזלא ולא אתיא, ומאי היא נקוּתא. ומכאן ואילך וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ וגו' (ויקרא שם). כי אז כבר ראוי לו שיעשו כל צרכיו, ומשם והלאה יהיה הכל קדש:

ודי בזה הערה, לפקוח עינים עורות הזמנים הרבים האלה, כי הם גבולים הרבה, יספיק המשכיל לעשות בהם מלאכתו, טרם בא שמשו. אמנם העצלים המפקירים אותו בהוציא בהבל ימיהם ושנותם בבהלה, תמצאם מתלוננים תמיד על זמנם כי הוא המכלה המפסיד. ועל דרך האמת הנה הם המפסידיים אותו והמאבדים את עצמם, והם חייבין ליתן את הדין על הכל:

ט. להשריש את ישראל במידת הבטחון

כלי יקר על ויקרא פרק כה פסוק ב
ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דיעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כחה לזרוע, ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמירת הארץ יהיה ענשם שלא תוסיף הארץ תת כחה להם, ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ, ומה שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה מה תרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם,

ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימות עולם וסוף ימי חלדו, וכן כתב מהרי"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושענו זה הבא לעיתים רחוקים:

וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפר', אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה, והבטחון בה'. כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך. מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצוית את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כלו. שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שעור אכילה לשנה אחת מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים. אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם, ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ. ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים:

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו (תהלים עח כב) שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש (ירמיה ה א) שוטטו בחצות ירושלם ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה, ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו ית' הארץ. ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה. אבל העכו"ם לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה.